

ЛЮДВІГ ВАН БЕТХОВЕН

Ludwig van Beethoven
(1770 – 1827)

Німецькому композитору Бетховену незмінно властиві ясність та раціональність мислення, рівновага між частинами цілого, які є характерними ознаками класицизму в мистецтві взагалі, в музиці – зокрема. Найбільше він проявив себе у сонатно-симфонічних жанрах, які були розроблені музикантами епохи Просвітництва та досягли класичного рівня у творчості Гайдна та Моцарта. Музика Бетховена значно відрізняється від музики композиторів епохи Просвітництва. Їй притаманний величезний заряд енергії, чуття гармонії зі світом, зв'язок з людством. Завершуючи епоху музичного класицизму, Бетховен одночасно відкривав дорогу наступній епосі. Його музика – вища від усього, що було створено його сучасниками.

Людвіг ван Бетховен народився 16 грудня 1770 року у сім'ї придворних музикантів. Батько, придворний тенор, викладач вокалу, теорії музики та гри на клавесині, скоріше шкодив, ніж розвивав здібності хлопчика. Помітивши його талант, батько вирішив зробити з дитини клавісиста-вундеркінда, але зразу ж після перших концертів батько заспокоївся, тому що результати були невтішні.

Знаменитий композитор, органіст, письменник, Крістіан Готліб Нефе, у котрого юний Бетховен навчався з 1779 року, по-справжньому вплинув на художнє формування дитини. Нефе ознайомив свого учня з великими німецькими композиторами минулого. Глибоке вивчення «Добре темперованого клавіру» Й. С. Баха залишило слід в творчості Бетховена. Його музиці була характерна поліфонія. А ось до фуги композитор звернувся лише в останньому періоді творчості. Саме Нефе познайомив Бетховена з творами Генделя, які теж мали певний вплив на подальшу творчість. Також опери Глюка («Орфей» та «Альцеста») вплинули на формування особистого стилю Бетховена. Першими творами, які дійшли до слухачів, були: варіації на марш Дреслера c-moll, три сонати для клавесина, з котрих особливо виділяється друга, f-moll.

Молодий композитор писав досить повільно. За десять років він написав не більше 50 творів. Але, не зважаючи на це, цей період художнього формування був важливим для Бетховена. Він працював у різних жанрах, зумів знайти риси своєї творчої індивідуальності.

Бетховен був висококультурною особистістю, не зважаючи на те, що з 11 років він перестав відвідувати школу. Свій світогляд він розширив завдяки самовихованню. Він вивчив французьку та італійську мови, знав латинь і все життя поважав класичну літературу. Читав грецьких письменників, знав напам'ять багато творів Шекспіра. З дитинства був добре знайомий із німецькою літературою. Пізніше до числа його захоплень додалася перська поезія, в тому числі філософські вірші Омара Хайяма.

Велику роль у розвитку творчості Бетховена відіграли зустрічі з Моцартом та Гайдном. Моцарт був вражений імпровізаціями Бетховена і запевнив перед своїми друзями, що це –музикант з великим майбутнім. А Гайдн, у свою чергу, був у захваті від почутої кантати Бетховена.

Коли Бетховен приїхав у Відень, то почав виступати як віртуоз-піаніст в аристократичних салонах, де зазнав великого успіху. Його неповторний дар і майстерність не мали рівних серед піаністів того часу. На першому виступі перед широкою аудиторією Бетховен виконав свій фортепіанний концерт B-dur – це перший концерт, який був визнаний під № 2. В цей час Бетховен також готує до видання три фортепіанні тріо ор. 1 – перший цикл, якому автор присвоїв номер опусу. Ці виступи у Відні принесли Бетховену великий успіх. Після концертів у Празі та Берліні були опубліковані перші фортепіанні сонати ор. 2, присвячені Гайдну. З того часу Бетховен – віртуоз і композитор – завойовує любов широкої аудиторії. Йому вдавалося не тільки виконувати свої твори, а зразу ж їх публікувати.

Коли великий композитор втратив слух, то з життєрадісного і товариського він перетворився на похмурого і віддаленого від людей. Від самогубства його рятувала тільки музика, його творіння. Він відчував, що виконав не все, для чого був покликаний. Саме в цей період почався перехід до нового Бетховенського стилю. У Другій симфонії, у ор. 35, у «Крейцеровій сонаті» для скрипки і фортепіано, в піснях на тексти Гелерта Бетховен помічає небувалу силу драматизму, емоційну глибину, потяг до великих масштабів нового трактування форми. І з появою Третьої симфонії остаточно склався героїко-драматичний стиль так званого зрілого Бетховена. Найвидатніші твори нової епохи музичного мистецтва були створені у цих роках. До них належать шість симфоній: «Героїчна» (1803–4), Четверта, П'ята, «Пасторальна», Сьома, Восьма (1812); опера «Фіделіо», увертюри «Коріолан» (1807), «Леонора», музика до «Еґмонта» (1810), Скрипковий концерт (1806), Четвертий та П'ятий фортепіанні концерти (1805–6 та 1809–10 відповідно), фортепіанні сонати «Апасіоната» (1805) і «Аврора», п'ять геніальних квартетів, «32 варіації для фортепіано», «Фантазія для фортепіано, хору та оркестру», Шосте фортепіанне тріо, До-мажорна меса (1807), пісні та тексти Гете.

У центрі Бетховенського мистецтва тих років – героїчна боротьба. Музика, наповнена сильною динамікою, здобуває силу та цілеспрямованість, в яких з небувалим реалізмом віддзеркалюються діалектика життєвих процесів. Вся вона – дітище нової епохи. Долаючи канони старого мистецтва і створюючи новий героїко-драматичний стиль, Бетховен незмінно зберігав класицистську строгість форми. Він довів до вдосконалення логіку тематичного та тонального розвитку, цілісність форми і строгу архітектуру, притаманні класицистській сонаті та симфонії. Для стилю зрілого Бетховена характерні героїчні теми, побудовані на акордовій тризвучній мелодії, притаманній німецьким народним пісням. Разом з тим героїчні, фанфарно-маршові звороти зближують їх з піснями та гімнами Французької революції.

Часто Бетховенські теми дуже прості за мелодико-інтонаційним змістом, але й при цьому не втрачають невичерпний інтерес до себе. Бетховен своєю музичною мовою у творах умів вразити не тільки багатством, але й простотою. Хоча за простотою ховалось безліч різних елементів. На творчість Бетховена неабияк вплинула поезія Гьоте. Композитор написав ряд пісень на любовно-ліричні вірші поета, музику до драми «Еґмонт», а також задумав покласти на музику створену в той час першу частину «Фауста».

Історичні події 1810–1820 років, які різко змінили соціально-політичну обстановку в Європі, безпосередньо вплинули і на життя та творчість Бетховена. Політика Наполеона викликала у Німеччині та Австрії широкий патріотичний підйом. Саме в той час вперше були почуті твори музично-романтичної школи – пісні Вебера, Шуберта, Льове, опери

Гофмана, Шпора. Глибокий зв'язок з народною національною культурою виявився характерною особливістю романтичних напрямків Німеччини та Австрії нового часу. Разом з тим у творчості романтиків стає помітним відхилення від естетики та художньої форми Бетховенського покоління. Героїчна тема революції, така близька Бетховену, поступилась більш суб'єктивним темам: збільшився інтерес до показу внутрішнього світу людини, її тонких душевних переживань. Здавалось, що композитор вичерпав свою революційну тему. В той період він більше звертався до лірики, до пісенного жанру, до жанру романтиків – пісні.

У творчості великого композитора не всі дні були багаті на написання шедеврів. В період застою його творчості були написані такі маловідомі твори, як «Іменинна увертюра» ф.115, кантата «Славна мить», симфонія «Битва при Віторії».

Критичний період для Бетховена співпав з моментом його найвищої слави. У 1813 р. наполеонівська армія зазнала поразки в битві при Віторії. Бетховен написав в зв'язку з цим симфонію для симфонічного оркестру за участі гармат і дзвонів. Оркестром Бетховен диригував сам. Грандіозно виконаний твір приніс композитору такий успіх, як жодна інша симфонія. Через деякий час відкрився Віденський конгрес, Бетховен виступив з кантатою «Славетна мить», і після виступу йому було дане звання почесного громадянина міста Відня.

Погіршувалось життя композитора разом із погіршенням слуху. Він не міг вільно спілкуватися з людьми, ускладнювалась його виконавська діяльність. В той час цікавість до серйозної, класичної музики різко зникла. Видавці навіть перестали публікувати сонати та симфонії, обмежуючись танцювальними п'єсами, перекладами популярних опер. На оперній сцені процвітали модні чужоземні новачки; процвітало салонне мистецтво... І саме в той час слава Бетховена почала гаснути.

Бетховен часто у розмовах з друзями засуджував політику. І тільки світова відомість вберегла композитора від арешту. Саме у роки кризи життя Бетховена його мистецтво стало надбанням широкої аудиторії, завоювавши народну любов.

Після певної перерви у творчості в музиці Бетховена з'являється новий стиль. П'ять останніх фортепіанних сонат, дві сонати для віолончелі оп.702, «Багате лі» оп.126, фуга для струнного квінтету, «33 варіації на вальс Діабеллі», Дев'ята симфонія, «Урочиста меса», п'ять квартетів. Глибина думки, рішуче, сміливе новаторство, характерні для всієї

творчості Бетховена. Думка про Дев'яту симфонію зародилася ще в роки кризи, але за реалізацію композитор взявся лише у 1822 р.

У пізній творчості Бетховена найбільше виділяється тяга до філософсько-піднятого відображення дійсності, поглибленого мислення. Це завжди було характерно для Бетховена. Новизною у пізній творчості Бетховена є «вальсова» тема. Разом з тим в музиці, побудованій на народно-жанрових і пісенних темах, Бетховен звертається до варіаційних прийомів розвитку. У цей період композитора як ніколи приваблювала хорова музика. Він створив хоровий фінал у Дев'ятій симфонії, «Урочисту месу» і залишив величезну кількість нарисів до хорових творів, яким так і не довелось вийти у світ.

Творчі задуми Бетховена народжувались безперервно. Мріяв написати «Реквієм» і музику до «Фауста», написати нову шкалу фортепіанної гри. Маючи за плечима безмежну кількість творів, Бетховен до останнього моменту свого життя почувався так, ніби не написав ще жодної ноти. Фортепіанна соната була для Бетховена найбільшою формою висловлення його думок і почуттів, його головних художніх напрямків. На фортепіано він імпровізував найчастіше у сонатній формі. У цих імпровізаціях зароджувались образи його майбутніх шедеврів. Кожна Бетховенська соната – завершення художнього твору; всі разом вони утворюють скарб класичної думки у музиці.

Фортепіанний спадок Бетховена також зберігає у собі 3 збірки багатель, більше 20 циклів варіацій, 4 рондо, біля 40 маленських фортепіанних п'єс (вальси, лендлери, екосези, менуети). Перше місце серед цих творів займають варіації. Бетховен починав ними свою фортепіанну творчість і ними її закінчив. Після сонати це була найбільш улюблена із форм.

Єдина опера Бетховена – «Фіделіо» (1805–1814) – одне з найбільш значущих явищ у мистецтві XIX ст. Невдала сценічна доля опери пояснюється сміливістю її задуму і втілення. На тлі застою традицій опера Бетховена здавалась у свій час такою ж новаторською і важкою для сприйняття, як була «Героїчна симфонія» у області сучасної інструментальної музики. Цю оперу неможливо віднести до якогось єдиного оперного напрямку. З рідкісною свободою і органічністю Бетховен поєднав принципи різноманітних шкіл. Герой «Фіделіо» – героїчний і одухотворений. Цю оперу Бетховен писав у стилі і дусі шиллерівської драми. Інших опер не писав, тому що не міг знайти теми, яка б підходила.

Вокальна лірика займає у творчому спадку Бетховена набагато менш помітне місце, ніж великі інструментальні та вокально-драматичні жанри. Він створив біля 80 пісень, 20 канонів, ряд арій і ансамблів. Пісенна мініатюра мало була схожа на філософське мистецтво і героїчні сюжети. Але не зважаючи на це, до пісенного жанру Бетховен звертався все своє творче життя. Саме у його творчості німецька пісня вперше помітно піднялась на рівень побутового мистецтва і стала виразністю різноманітних складних ідей і почуттів.

Не тільки ліричні образи, але й філософські теми, громадські мотиви, сатира, гумор знайшли своє місце у вокальній ліриці Бетховена.